

kívánt ruhák jelentése, a szakralitás értelmezési síkjai, a Biblia szövegének fontossága, a szerepekhez kapcsolódó mozgások, fények, a térábrázolás sajátosságai vagy az időszerkezet mind olyan részproblémák, melyek megértése nélkül képtelenség fejteni a drámák szövegét.

Az is világossá válik az elemzésekből, hogy a számunkra megszokott dramaturgiától távolodó, hagyományos értelemben vett cselekményvezetés, karakterek, konfliktusok, dialógusok helyett egy monológokra és mozgásra építő, erősen lírai, a magány, a kommunikáció nehézségei, a szeretet, az emlékezés, a vallás és üdvözülés kérdéseit körbejáró drámaszövegeket látunk itt. Ha (Pályi András gondolatmenetét követve) Pilinszky nem tanult

meg színházul, kénytelenek leszünk mi megtanulni pilinszkyül. Ehhez Maczák Ibolya gazdag szakirodalmat felvonultató kötete jó fogódzót kínál. Miközben átfogó és alapos áttekintését adja a Pilinszky-recepciónak, rávilágít arra is, hogy ezek a drámák nagyfokú tudatosságot mutatnak szerkesztettségükben, bonyolult, réteges szövegfelépítésük pedig az értelmezések sokszínűségét teszi lehetővé. Mindenkinek figyelmébe ajánlom e kis kötetet, és a szerzővel együtt remélem, hogy az újralfedezés élménye és szakmai diskurzus felélénkülése kíséri majd a munkát.

Lovas Borbála

(junior kutató, MTA-ELTE Humanizmus Kelet-Közép-Európában Lendület Kutatócsoport)

„Jól őrizd helyedet.” Emlékezések Tarnai Andorra

Válogatta, szerkesztette Tüskés Gábor, munkatárs Bretz Annamária, a képeket válogatta Kecskeméti Gábor, Budapest, reciti, 2014, 123 l.

Borítóján elől a Tarnai-díj bronzplakettjének fényképével, hátul Weöres Sándor címadó epigrammájának kéziratával, különös terjedelmű és főként műfajú kis könyvet vettem némi meglepetéssel a kezembe. A tudományos világban „közönségesen” szaktanulmányokkal szoktunk tisztelni szeretett kollégáink, mestereink (vagy emléküik) előtt kerek évfordulón: ez a *libellus* viszont, első látásra minden különösebb indok nélkül, éppen Tarnai Andor halálának 20. évfordulójára jelent meg. Kivételesen nem szakszövegeket, hanem születésnap-i köszöntőket, a koporsó mellett elhangzott búcsúztatókat, visszaemlékezéseket tartalmaz: a szak-

mai arcélt – beleértve ebbe a tudományos teljesítményt és az emberi habitust – egy-egy alkalmi szöveg szubjektivitást, érzelmkifejezést is megengedő beszédmóddal mutatja meg.

Az anyagot két tömbbe szervezte a szerkesztő és munkatársa. Az első blokk születésnap-i köszöntőket, búcsúztatókat és emlékbeszédeket tartalmaz, ebben a sorrendben. Érthető, hogy itt az ünnepelet vagy megidézett tudós alakja áll a középpontban: előbb mint érett pályaszakaszba érkezett, de még tervekkel tele 60 éves tudóst köszöntik őt barátai; majd a megrendültség hangján vetnek számot munkásságával és hagyatékával kopor-

sója mellett; végül néhány év távlatából tekintenek alakjára egykori munkatársai és tanítványai – immár a tárgyilagosság igényével, de a régi, változatlan tisztelettel és megbecsüléssel. A második tömb nyolc írást közöl: a Tarnai-díjasok emlékezéseit és/vagy a díj átvételekor mondott beszédeit gyűjti csokorba. Itt egyfajta „hatástörténettel” találkozunk, hiszen a díjazottak nemcsak a Tarnai Andorral való kapcsolatukról vallanak, hanem valamiképpen arról is, miként kapcsolódik szakmai útjuk a díj névadójához.

A kötet első írása Tolnai Gábor és Klaniczay Tibor köszöntője a tudós 60. születésnapjára. Érdekes, hogy már 1985-ben érvényesen meg tudták ragadni e pálya sajátosságai közül azokat, amelyeket az azóta lezárult életmű egészéről is elmondhatunk: a filológiai kérdések tisztázása iránti igény összekapcsolódását az eszmetörténeti tájékozódással, az interdiszciplináris nyitottságot – amely a tudományos átjárás mellett a tágas látásban és a kultúrák, nyelvek közötti tájékozódás képességében is megmutatkozott –, illetve az irodalomtörténeti kutatást évtizedekre meghatározó alapművek megírását. És meg tudták „jövendőlni”, hogy „*A magyar nyelvet írni kezdik*” át fogja rajzolni a középkori irodalomról és kultúráról alkotott képünket.

A következő szöveg Bíró Ferenc ItK-beli köszöntője, ugyanarra a születésnapra. Szinte az ünnepelt helyett mondja el azt a szakmaetikai premisszát, amit ő maga, szerénysége okán, sosem állított volna magáról: hogy egy-egy tanulmánya „a szóban forgó témakörrel az adott pillanatban rendelkezésre álló teljes tényanyag figyelembe vételével” készült, s hogy ugyanakkor „olyan kutató is kevés van, aki számára olyan érdektelenek len-

nének a tények” (14) – vagyis hogy képes a feltáró és elemző munkát termékeny szintézisbe rendezni. Míg a Tolnai–Klaniczay szerzőpáros a kritikátörténeti monográfia maradandó erőnyeit, addig Bíró az *Extra Hungariam non est vitát* méltatja mint „a tömörségnek és távlatosságnak ritka szintézisét megvalósító tanulmányt” (15).

Bár Tarnai Andor neve nem jelenik meg a szövegben, akár őt köszöntő születésnapjára írás is lehetne Kovács Sándor Iván Vigilia-beli cikke, ugyancsak 1985-ből („*Halotti beszéd*”-kutatások). Ez főként a tudományszervezőre irányítja a figyelmet, hiszen Tarnai kezdeményezte, tanítványok és kollégák bevonásával, a halotti prédikációk azóta fontos kutatási iránnyá vált módszeres feltárását. A szintén Kovács Sándor Iván által jegyzett *Két magyar zászlósúr* pedig (éppen Tarnai kollégák és tanítványok körében ünnepelt születésnapjáról készült beszámolója ürügyén) nemcsak az alkalmi archaizálás játékos-komikus lehetőségeit mutatja meg, hanem az efféle játékban rejlő „jellemzetes” nyelvi erőt is.

A búcsúztató beszédek sorát Németh G. Béláé nyitja, aki főként a 18. század kutatóját – no meg a jó kollégát – méltatja, összességében azonban a tudós széles spektrumú életművének minden területét érinti. Bodnár György temetési beszédének nagyon jellemző, az elhunyt lényét találóan kifejező színtagmája: „szótlan kedvesség” (26). Egyúttal ez az írás a „kívülről érkezettek” tárgyilagosságával és átfogó látásával értékeli az immár lezárult életmű emberi és szakmai sarokpontjait, néven nevezi annak legmaradandóbb teljesítményeit. Kovács Sándor Iván búcsúbeszédének érdekessége, hogy mesterei, szakmabeli kortársai életművének sorában, velük viszonyba állítva összeg-

zi, amit Tarnai különleges adottságának tart. Záró mondatán pedig minden oktatónak, kutatónak érdemes időnként elgondolkodnia: „Méltók voltunk-e, méltók leszünk-e Hozzád?” (32).

Taxner-Tóth Ernőnek a tudós halálát követően majdnem egy hónappal megjelent nekrológja korszakos jelentőségű tudósnek nevezi Tarnait, mégis visszafogottságát, szerénységét említi első helyen, és azt, hogy „ízlése nem engedte a marxizálással érvényesülők közé tolni” (33). A folytatás pedig már a kádári kultúrpolitika értékszelektív szempontjainak kemény bírálata, Tarnai személyes sorsán keresztül: „nem is üldözött vagy látványosan mellőzött tudósról van szó: »mindössze« nem tartozott a szerző a párt futtatott kegyeltjei közé” (34). Mégis ő volt az, akinek sikerült a szívós kutatómunka révén megmentenie az ideológiai okok miatt kitagadott századok kultúráját az irodalomtörténet számára.

Ezt követően Vizkelety András akadémiai emlékbeszédét olvashatjuk. Ez a méltatás a kötet legterjedelmesebb írása, s talán a leginformatívabb is: a korhangulatot plasztikusan érzékeltető – mert kortörténetbe ágyazott – életrajzzal indít, amely végül értékelő pályaképpé alakul. Visszafogottságában is egyértelműen megmutatja, hogyan tudott Tarnai a szükségből is erényt kovácsolni, amikor a könyvtári „kényszerpálya” okán eljutott a rendkívül elmélyült forrásismeret fontosságának felismeréséhez.

Korompay H. János *Emlékbeszéde* jóval későbbi: a halál 15. évfordulóján, 2009-ben hangzott el a lovasi temetőben, Tarnai Andor sírjánál. Az alkalom természetéből adódóan több téma ismétlődik itt a korábban elmondottakból, kevésszavúsága, szellemi eleganciája, van azonban

egy fontos új gondolat: a tanítványok és fiatalabb munkatársak iránti empátia, „a csendes várakozás és a szükséges biztatás mindig jó arányú váltogatásának” (48) felemlegetése.

Hargittay Emil négyrészes, személyességében is objektív visszaemlékezése 2013-ból való. Az ismeretségükre visszautaló első rész néhány korábban már felbukkant motívumon túl a párttagságot nem vállaló tudós belső tartását és kizárólag szakmaisága miatti tekintélyét emeli ki. A tanárra emlékező második rész (50) olyan részleteket árul el, amelyek bizonyos értelemben illúziórombolónak is tűnhetnek, valójában azonban ugyanannak a szerény, igényes, empátikus személyiségnek mutatják egy másik megközelítésben, akiről a korábbi írásokban már többször olvashattunk. A tudósra emlékező harmadik rész (51–53) ráerősít a korábbiakra: az igen alapos forrásismerettel rendelkező, szintézisalkotó kutatót mutatja be néhány epizód felvillantásával. Az embert felidéző záró rész, a korábbiakhoz hasonlóan, újra csak a zárkózott, de rendkívül segítőkész tudóst aposztrofálja személyes történetek segítségével.

Szelestei Nagy László kéziratokhoz kapcsolódó személyes találkozásokat idéz fel 2013-as visszaemlékezésében, s ennek kapcsán a szisztematikus gondolkodó és forrásolvasó tudós kettős portréjához kapunk újabb vonásokat.

R. Várkonyi Ágnes írása, bár témája szerint Tarnairól szól, valójában az oktatás- és tudományügy 2014-es aktualitását sorjázza: a humántudományok háttérbe szorításának, az utánpótlás elapadásának veszélyeiről, de a módszertani kirekesztés zsákutcájáról is szót ejt, s innen nézve mutat rá Tarnai Andor értelmiségi felelősségtudatának örök időszerűségére.

Szörényi László sziporkázóan ironikus írása, miközben elbeszéli saját felvételének körülményeit az MTA Irodalomtudományi Intézetébe, egyúttal a kádári rendszer egyik-másik bölcsész kiszolgálójáról is megfogalmazza kritikáját, hogy aztán hozzájuk képest villanthassa fel Tarnainak nemcsak a tudását, igazát, de éleslátását is.

A következő emlékezés Tarnai bécsi tanítványától, Seidler Andréától való. Személyes kapcsolatuk felidézésének, Tarnai diákokat messzemenően tiszteletben tartó oktatói habitusa jellemzésének egyik kulcsmondata ez lehetne: „Tanítani akart, nem szelektálni” (67). És persze előkerülnek újból a korábbi témák: az európai kontextus fontossága a nemzeti ügyek vizsgálatában, vagy az imperatívusz: „nem kell mindig a főszóval haladni, hanem olyan kutatási területekre érdemes összpontosítani, amelyek még feldolgozásra várnak” (69), illetve hogy nem szégyen bevallani: a szakmát lehet hivatásként művelni, szenvedélyesen szeretni.

Pintér Márta Zsuzsanna írásának címe *Tanítványnak lenni*, és ennek megfelelően az egyetemi hallgató szempontjából elevenít fel „régimagyaros” élményeket; a kurzusleírás a korszak mai oktatójának is lelkiismeretvizsgálati szempontokat ad. A másik drámakutató, Czibula Katalin is arról a szakmai és emberi örökségről vall, amit Tarnaitól kapott.

A Tarnai-díjasok között először az első díjazott, Dávidházi Péter 2007-es írását olvashatjuk, amelyben a jól ismert motívumok mellett egy empátikus-kritikus szólám is van a néha talán túlzottan is elővigyázatos, szkeptikus tudósról: „[...] a vérébe ivódott óvatosság sok mindenben korlátozta ugyan, s ezt olykor nyilván tudományunkunk ügyei is megcsínyítették,

de önkorlátozása végül olyan életművet eredményezett, mely akkoriban nem jöhetett volna létre folytonos, nagyrészt meddő csatározások közepette” (85).

A 2008-as díjazott, Bartók István szerényen nem meri magát „hivatalosan” Tarnai-tanítványnak nevezni, hiszen nem vizsgázott nála (87). Miközben előszámlálja a kritikátörténeti munkálatok során kialakult együttműködésük részleteit, a fő hangsúlyt a tudósi szerénységre helyezi. Legrokonszenvesebb emberi vonásaként azt emeli ki, hogy „a versengés, az erőszakos törtetés, a mindenáron való előtérbe tolakodás merőben idegen volt” tőle (88). Ezek után teljesen helyénvaló az oximoronszerű közhely használata: „neki volt mire szerénynek lennie” (89).

Kecskeméti Gábor 2009-ben, a rá olyannyira jellemző módon, viszonylag kevés személyes mozzanatot említ, helyette inkább a kritikátörténeti vállalkozás mibenlétéről és távlatairól szól. Írásán azonban – és ehhez persze a szubjektív adalékok is hozzájárulnak – így is átsüt nemcsak a Mester iránti tisztelet, hanem az életmű máig tartó hatásának evidenciája.

Korompay H. János 2010-ben lett Tarnai-díjas. Egyik felidézett emléke ugyancsak Tarnai szerénységéhez kapcsolódik (93), és, a kötetecske több más szerzőjével egyetértve, mint Horváth János méltó folytatóját aposztrofálja Tarnait. Ugyanakkor a mestertől érkező bizalom természetéről is szól: „fölemelt magához, egyenrangúvá tett, feltétlen bizalmat előlegezett, amellyel nem lehetett visszaélni, amelyet állandóan meg kellett szolgálni” (94).

Szabó G. Zoltán távolról indító írása talán egyetlen, de annál lényegesebb és frappánsabb anekdota kedvéért született: hogy elmesélhesse a nyelvújítás előtti magyar nyelv erejére és a nyelvújításhoz

kapcsolódó előítéletek problematikusságára rávilágító tapasztalatát. Tarnai egy idézett mondat hallatán „csettintett rá, mint egy komoly borszakértő, amikor nagyon a kedvére való évjáratra lel, s azt felelte: »Hát igen, ez más magyar nyelv, ez még a nyelvújítás előtről való«” (97).

Debreczeni Attila, a 2012-es díjazott, nem tartozik azok közé, akik Tarnaival személyes kapcsolatban lettek volna, ő a „virtuális tanítványok” sorát gyarapítja, ha lehet ilyent mondani. Saját kutatói arcéle, érdeklődése viszont, mint a cikk is beszámol róla, sokat köszönhet Tarnai kritikátörténeti, szövegkiadói, tudományos közösségépítői tevékenységének, szemléletének: e területeket érinti röviden, programszerűen, a fájó és baljóslatú aktualitásokra is utalva.

Tüskés Gábor szintén 2012-es emlékezésében a meglepetés, megindultság elemei érezhetők, miközben maga is az emlékezés fontosságára hívja fel a figyelmet egy „emlékezetkieséses kor” kísértését hátrítva el magától (100). Egyúttal, sokadjára, ő is szóba hozza a szellem erejét, a kicsiszolt elme felvérteztségét, „amellyel a bölcs ember képes ellenállni a rontásnak, rombolásnak” (100–101).

Imre Mihály beszéde a toposzkutatás felől értékel: mint írja, a *Querela Hungariae* kutatása sokat köszönhet Tarnai ihletésének, ebbe írásait éppúgy beleértve, mint a vele folytatott személyes beszélgetéseket. Aztán itt is előkerül „a tudományelméleti, antropológiai tágasság és a filológiai szigorral, megbízhatósággal feltárt szöveg korrelációjának rendkívül szerves, összetett értelmezése” (104) mint Tarnai életművének legtanulságosabb sajátossága, ahogy tapintatos, szerény személyiségének felidézése is.

A kötetben olvasható írásokról összefoglalóan megállapítható, hogy tárgyuk szerint egytől egyig Tarnairól szólnak, ugyanakkor legalább ennyire megmutatják szerzőik értékrendjét, egyéniségét is. Némely karakterjegyre keserűen és lemondóan akár legyintheznénk is: azok manapság éppen hogy „korszerűtlenné” teszik őt. De pontosan ezért megkerülhetetlen, elérnivaló ideál, amit Tarnai Andor képvisel: az egyik az alaposág, szerénység, tömörség („atticus” stílus, vö. Kovács Sándor Iván, 30); a másik a belső szabadság, amely jókora távolságtartást ad neki a divatok, a kedvezések vagy éppen azok hiányának vonatkozásában. Ugyanakkor visszatérő motívum a szakmai erkölcs egyik-másik eleme: a következetesség, alaposág, az elkezdett munka befejezése. Azt hiszem, amikor ebben a tekintetben Tarnai mint példakép állítódik az olvasó elé, ebben szemernyi túlzás vagy idealizálás sincs.

A szerkesztői jegyzet a kötet végén összefoglalja azt, ami magukon a szövegeken és az érzékeny képválogatáson is átragyog: mű és élet szerves egységét, a szakmai és emberi megbízhatóság, hitelesség „mára szinte teljesen kiveszett kutatói habitusát” (106). S azt is, hogy „a kutatásban soha nem érdemes a kisebb ellenállás, a könnyebb megoldások irányába elmozdulni, az igazi eredmények mindig a rögzöbbségen járva érhetők el” (108). Ezek a jellemvonások pedig – állapítom meg, előző bekezdésbeli rezignációmnak némileg ellentmondva – éppen annyira aktuálisak ma, mint a szorosan vett szakmai örökség.

Gábor Csilla
(BBTE)